

siącach minionego roku w Europie Wschodniej. Od momentu, w którym zrodził się projekt zorganizowania sympozjum poświęconego ojczyźnie, aż do chwili, kiedy rzeczywiście mogło się ono odbyć i miało miejsce, przeobraził się w naszej — przynajmniej europejskiej — świadomości obraz ojczyzny w diametralny sposób. Toteż doc. M. Berger rozpoczynając swój referat wspominał o tysiącach uciekinierów z NRD, dla których słowo „ojczyzna” w tym czasie zaczęło brzmieć jednoznacznie z „nieobecnością”. (Nie później jak w 7 dni po zakończeniu konferencji „runął” mur berliński, symbol podziału ojczyzny Niemców).

Wiele uwagi poświęcono fenomenowi ojczyzny utraconej. Była mowa o jej inspirującym znaczeniu w twórczości wielu znaczących pisarzy. Znamienne jest przecież to, że literacki wymiar ojczyzny wykracza zazwyczaj poza granice określonych państw. Jest najczęściej czymś, co żyje ponad granicami, poza nimi albo w ich obliczu. Wartością konferencji była też wciąż przewijająca się refleksja i autentyczna wzajemna konfrontacja osobistych odczuć uczestników konferencji związanych z ich ojczyzną.

„Ból czasu, który przeminął, można uleczyć tylko w jeden sposób: nadać mu sens” — stwierdza Siegfried Lenz w swoim wielkim dziele o ojczyźnie *Heimatmuseum*. Na pewno jest właśnie literatura taką próbą nadania sensu minionemu czasowi, zapomnianym miejscom — wszystkiemu temu, co składa się na historię, co jest równocześnie ojczyzną. Co każdemu wolno nazwać jego ojczyzną. Poznańska konferencja była próbą uchwycenia w sposób naukowy nowej świadomości ojczyzny, przemian w tej świadomości i jej przyczyn ukształtowanych przez literaturę niemieckojęzyczną. Równocześnie było w tej konferencji to, co jest „nadaniem sensu” minionemu czasowi utrwalonemu w literaturze.

Maria Wojtczak

NADZWYCZAJNE WALNE ZEBRANIE CZŁONKÓW INSTYTUTU ZACHODNIEGO IM. ZYGMUNTA WOJCIECHOWSKIEGO

W dniu 25 maja 1990 r., w Sali Malinowej Pałacu Działyńskich w Poznaniu odbyło się Nadzwyczajne Walne Zebranie Członków Instytutu Zachodniego im. Zygmunta Wojciechowskiego.

Porządek Zebrania był następujący:

1. Otwarcie Zebrania.
2. Wybór przewodniczącego.
3. Wykład prof. dra hab. Wojciecha Wrzesińskiego pt. *O potrzebie nowego spojrzenia na polski program badań niemieckojęzycznych.*
4. Dyskusja.
5. Wybory Kuratorium.
6. Wolne głosy i wnioski.
7. Zamknięcie Zebrania.

1. Prezes Kuratorium prof. dr hab. Henryk Olszewski otwierając zebranie powitał przybyłych gości, a pośród nich zastępcę Sekretarza Wydziału I PAN, prof. dr hab. Monikę Senkowską-Gluck. Następnie stwierdził, że zebranie doszło do skutku na mocy uchwały powziętej podczas Walnego Zebrania w dniu 28 marca 1990 r. i ma charakter wyborczy.

2. Prof. H. Olszewski zgłosił kandydaturę prof. dra hab. Mariana Wojciechowskiego na przewodniczącego zebrania, która w głosowaniu jawnym, przy jednym głosie wstrzymującym się, została przez zebranych zaaprobowana.

Prof. dr hab. Marian Wojciechowski podziękował zebrany i zaproponował zgłoszenie listy kandydatów do Kuratorium przed wysłuchaniem wykładu prof. W. Wrzesińskiego oraz *modus procedendi* polegający na tym, że zebrani zgodnie ze statutem Towarzystwa IZ, zgłoszą kandydaturę na członków Kuratorium IZ spośród członków IZ i wybiorą 18 członków tego gremium. Natomiast jeśli powstanie lista kandydatów obejmująca więcej nazwisk, to w wyniku głosowania do Kuratorium IZ weszłyby te osoby, które otrzymują w kolejności największą liczbę głosów. Przewodniczący zebrania przypomniał, że zgodnie ze statutem nowo wybrane Kuratorium konstituuje się wybierając spośród swego grona prezesa, zastępcę oraz sekretarza.

Przystąpiono do zgłaszania kandydatur. Prof. M. Wojciechowski zgłosił kandydaturę prof. dra hab. Wojciecha Wrzesińskiego, z sali padły następujące kandydatury: doc. dr Tadeusz S. Wróblewski zgłosił prof. dr hab. Annę Wolff-Powęską, prof. dr hab. M. Wojciechowskiego, prof. dra hab. Jerzego Krasuskiego i prof. dra hab. Jerzego Kozeńskiego; dr Hanka Dmochowska — prof. dra hab. Bohdana Gruchmana, prof. dra hab. Wacława Wilczyńskiego, dr Krystynę Sikorską-Dzięgielewską; dr Stanisław Lisiecki — prof. dra hab. Andrzeja Kwileckiego, prof. dra hab. Janusza Ziółkowskiego; dr Piotr Kraszewski — prof. dra hab. Mariana Biskupa, prof. dra hab. Józefa Gierowskiego, prof. dra hab. Krzysztofa Skubiszewskiego; prof. dr Bohdan Gruchman — prof. dra hab. A. Kwileckiego, prof. dra hab. Antoniego Czubińskiego, prof. dra hab. Janusza Pajewskiego; dr Władysław Korcz — doc. dra Marka Czaplńskiego; dr Stanisław Kłys — prof. dra hab. M. Wojciechowskiego i dra Kazimierza Kozłowskiego; dr Bogdan Koszel — prof. dra hab. Czesława Madajczyka i prof. dra Karola Fiedora; prof. dr hab. Jerzy Kozeński — doc. dra hab. T. S. Wróblewskiego; prof. dr hab. A. Wolff-Powęska — prof. dra hab. Henryka Olszewskiego i prof. dra hab. Karola Jońce; doc. dr Z. Maciąg — prof. dra hab. Lecha Janickiego; dr Andrzej Sakson — prof. dr hab. Annę Szyfer i prof. dra hab. Krzysztofa Kwaśniewskiego; dr Zbigniew Mazur — prof. dra hab. Huberta Orłowskiego, mgr Lidę Paszkiewicz prof. dra hab. Andrzeja Brożka.

Przewodniczący Zebrania wobec zgłoszenia 28 kandydatur zaproponował zamknięcie listy. Następnie zgłosił wniosek o przyjęcie tylko tych kandydatów, co do których wiadomo, że wyrazili zgodę na elekcję. Za przyjęciem tego wniosku głosowały 24 osoby, 19 osób przeciw i 9 wstrzymało się od głosu.

Prof. M. Wojciechowski, zgodnie z wolą zebranych wyrażoną podczas głosowania, poprosił wszystkie osoby zgłoszone do kandydowania na członków Kuratorium IZ i obecne na sali o wyrażenie swej woli. Zgodę wyrazili: prof. W. Wrzesiński, prof. A. Wolff-Powęska, prof. J. Krasuski, prof. J. Kozeński, prof. B. Gruchman, prof. W. Wilczyński, dr K. Sikorska-Dzięgielewska, prof. A. Kwilecki, prof. J. Pajewski, doc. M. Czaplński, dr K. Kozłowski, prof. Cz. Madajczyk, doc. T. S. Wróblewski, prof. K. Jońca, prof. A. Szyfer, prof. K. Kwaśniewski, mgr L. Paszkiewicz, prof. A. Brożek.

Zgody na kandydowanie nie wyrazili: prof. M. Wojciechowski, prof. A. Czubiński, prof. K. Fiedor, prof. L. Janicki (nie chcąc łączyć funkcji dyrektora z działalnością w Kuratorium), prof. H. Olszewski, prof. H. Orłowski.

Kandydatury prof. M. Biskupa, prof. J. Gierowskiego, prof. J. Ziółkowskiego, prof. K. Skubiszewskiego nie zostały uzgodnione z zainteresowanymi, a wobec ich nieobecności uzyskanie zgody stało się niemożliwe.

Lista kandydatów do Kuratorium IZ, po dokonanej weryfikacji objęła 18 osób.

Przewodniczący Zebrania zwrócił się do zebranych z propozycją zgłoszenia następnych kandydatur. Dr Jerzy Mikosz zgłosił dra Zbigniewa Mazura, który nie wyraził zgody na kandydowanie. Dr Jan Prędko zgłosił dra Władysława Korcza i doc. dra Stefana Kowala, który nie wyraził zgody na kandydowanie; doc. dr Tadeusz S. Wróblewski — dra Piotra Kraszewskiego. Dr. Wł. Korcz i dr P. Kraszewski wyrazili zgodę na kandydowanie.

Wobec niezgłoszenia następnych propozycji, przewodniczący zebrania zamknął listę i odczytał nazwiska 20 kandydatów w kolejności zgłoszeń: prof. W. Wrzesiński, prof. A. Wolff-Powęska, prof. J. Krasuski, prof. J. Kozeński, prof. B. Gruchman, dr K. Sikorska-Dzięgielewska, prof. A. Kwilecki, prof. J. Pajewski, doc. M. Czapliński, dr K. Kozłowski, prof. Cz. Madajczyk, doc. T. S. Wróblewski, prof. K. Jońca, prof. A. Szyfer, prof. K. Kwaśniewski, mgr L. Paszkiewicz, prof. A. Brożek, dr Wł. Korcz, dr P. Kraszewski.

Następnie przewodniczący zebrania poprosił o zgłoszenie kandydatur do Komisji Skrutacyjnej. W głosowaniu jawnym, *en bloc*, jednogłośnie wyłoniono Komisję w składzie: dr Jadwiga Kiwerska, doc. dr Stefan Kowal, dr Ilona Romiszewska. Prof. M. Wojciechowski poprosił Komisję Skrutacyjną o ukonstytuowanie się i przygotowanie kart do głosowania.

3. Zgodnie z porządkiem obrad prof. dr hab. W. Wrzesiński wygłosił wykład pt. *O potrzebie nowego spojrzenia na polski program badań niemcoznawczych*.

Po wysłuchaniu wykładu, prof. M. Wojciechowski zaproponował organizację zebrania w dalszym ciągu w ten sposób, aby czynności związane z głosowaniem mogły się odbyć przed i w trakcie dyskusji nad referatem.

Następnie przewodniczący ogłosił krótką przerwę, podczas której członkowie Komisji Skrutacyjnej doręczyli karty do głosowania uprawnionym członkom IZ. Przypomniał także o przyjętej procedurze głosowania, zgodnie z którą należy z listy obejmującej 20 kandydatów skreślić co najmniej dwa nazwiska, aby zachować ważność głosu.

Po chwili przerwy Komisja Skrutacyjna zebrała karty do głosowania i przystąpiła do obliczania głosów.

Prof. M. Wojciechowski poprosił zebranych o uczczenie minutą ciszy pamięci zmarłego przed kilku dniami dra Tadeusza Kajana, publicysty, długoletniego członka IZ.

4. Przewodniczący otworzył dyskusję, w której jako pierwszy głos zabrał prof. Karol Marian Pospieszalski. Mówca stwierdził, że temat poruszony przez prof. W. Wrzesińskiego jest niezwykle rozległy, tak jak obszernie jest zagadnienie współczesnych stosunków polsko-niemieckich. Zdaniem prof. K. M. Pospieszalskiego referat był zbyt ogólny, podczas gdy dyskusja powinna dotyczyć zagadnień szczegółowych. Ze swej strony mówca zgłosił potrzebę rozważenia m.in. takich kwestii, jak stosunek niemieckich historyków, publicystów, i polityków do bezspornych polskich ustaleń na temat dywersji niemieckich na ziemiach polskich przed 1939 i w 1939 r. Poruszył także zjawisko niewspółmierności w popularyzacji badań nad tym tematem po obu zainteresowanych stronach. Wskazał na to, że strona niemiecka pomija wyniki polskich badań, a liczba cytowanych polskich prac jest minimalna, co fałszuje obraz prawdy historycznej i pomniejsza znaczenie ustaleń historyków polskich. Powołał się tu na swoje długoletnie osobiste doświadczenie i przedstawił trudności w dotarciu do niemieckiej opinii naukowej i publicznej, na przykładzie tzw. sprayu 58 tys. *Volksdeutschów*.

Prof. Cz. Madajczyk podkreślił w swoim wystąpieniu to, że w referacie położono nacisk na przedstawienie historii polskich badań niemcoznawczych. gdy tymczasem należałoby rozważyć sytuację, w której niemcoznawcy i kierunki tych badań znajdują się obecnie. Mówca wskazał na przykłady pewnej bezradności, jakie można zaobserwować wśród tego środowiska, wobec napotykanych problemów.

W Instytucie Historii PAN pojawiły się sugestie, aby przy obecnych restrykcjach i ograniczeniach finansowych ograniczyć badania niemcoznawcze, a rozszerzyć badania wschodnie. Mówca przytoczył także przykład niedoceny IZ jako ośrodka opiniotwórczego w kwestii aktualnych wydarzeń w Niemczech i prognozowania na przyszłość. Otóż premier Tadeusz Mazowiecki zamówił ekspertyzę na temat skutków zjednoczenia Niemiec. Prof. Franciszek Ryszka przygotował obszerną ekspertyzę, przedstawił w niej jednakże jedną stronę zagadnienia, a mianowicie — skutki zjednoczenia dla samych Niemiec. A przecież równie ważna jest odpowiedź na pytanie o skutki tego procesu dla świata, Europy i także Polski. Prof. Cz. Madajczyk proponował, aby drugą ekspertyzę opracował Instytut Zachodni, ale propozycja ta nie została przyjęta.

W konkluzji prof. Cz. Madajczyk podkreślił, że konieczne jest przedstawienie głębokiej analizy wydarzeń niemieckich, jako problemu światowego i przybliżenie w szerokim kontekście zachodzących tam zjawisk społecznych polskiemu społeczeństwu. Zdaniem prof. Cz. Madajczyka GKBZHWP IPN i IZ powinny w tym przedmiocie spełniać rolę wiodącą.

Następnie głos zabrał prof. M. Wojciechowski, który stwierdził, że polskie badania nad okupacją niemiecką mają z reguły martyrologiczny charakter. Wyjątkowe w tym przedmiocie są prace syntetyczne prof. Cz. Madajczyka. Zdaniem mówcy należałoby zmienić ten kierunek badań. Poruszył także zjawisko z pogranicza historii i socjologii, a mianowicie poszukiwania dokumentów potwierdzających „niemieckość” tych osób, które wpisane były na VD lub skazane zostały przez sądy polskie za współpracę z Niemcami podczas okupacji. Mówca określił te zachowania, jako pośrednie skutki okupacji hitlerowskiej, przez historyków i socjologów rzadko zauważane w kategoriach naukowej analizy.

Prof. A. Wolff-Powęska nawiązując do referatu prof. W. Wrzesińskiego stwierdziła, że potrzebne jest poddanie ocenie własnych dokonań, wobec powszechnej dotychczasowej praktyki krytykowania strony przeciwnej. W związku z tym zgłosiła pod rozwagę następujące kwestie — dlaczego wyniki badań objętościowo imponujące, nie dają odpowiedzi na ważne dla obu państw i społeczeństw pytania i co należy zrobić, aby tę sytuację zmienić tak, aby nie powtórzyła się w przyszłości.

Formułując ze swej strony próbę odpowiedzi na tak postawione pytania prof. A. Wolff-Powęska stwierdziła, że przyczyn takiego stanu nauki polskiej upatruje w obiektywnych i subiektywnych uwarunkowaniach tej nauki. W przeszłości monopol państwa na politykę zagraniczną w sposób skuteczny ograniczał swobodę wypowiedzi i uniemożliwiał jakikolwiek dialog. Wypowiedzi odmienne od wyznaczonej odgórnie linii, np. list biskupów polskich z 1964 r., oznaczały i były odbierane jako cios w ustrój i sojusz z ZSRR.

Przyczyny subiektywne — zdaniem prof. A. Wolff-Powęskiej — tkwiły w samych badaczach podejmujących te skomplikowane problemy. Następnie zdiagnozowała obecną sytuację w nauce polskiej, wyrażając zdanie, że ważne problemy stojące przed badaczami zostały rozmięcone na opracowania przyczynkarskie, często formułujące powierzchowne oceny i powielane myśli; w konsekwencji brak jest opracowań kompleksowych o poważnym, aktualnym znaczeniu. W przeszłości powstało wiele funkcjonujących do dziś w piśmiennictwie stereotypów i zafałszo-

wań w ocenach. Dotyczy to m.in. oceny programu i funkcji w społeczeństwie takich partii jak SPD i Zielonych, które pokazują swoje nacjonalistyczne oblicze.

Podsumowując swoje wystąpienie prof. A. Wolff-Powęska podkreśliła to, że potrzebne są nowe pytania badawcze, weryfikacja dotychczasowych postaw i obiektywne odpowiedzi, a przynajmniej podjęcie takiej próby przez badaczy zajmujących się problemem niemieckim.

Prof. Jerzy Kozeński zabrał głos w dyskusji jako ostatni. Zdaniem mówcy przedstawiony referat i głosy w dyskusji wskazują na pewną bezradność autorów wobec tematu. Podkreślił, że na początku istnienia IZ, misja polityczna i historyczna, którą miał do spełnienia była realizowana. Jednakże później badania nad Słowiańszczyzną i Ziemią Zachodnią nie rozwinęły się. Mówca postawił pytania o współczesne zadania IZ i jego profil badawczy. Wskazał także na sytuację młodych pracowników naukowych w IZ i brak nad nimi opieki ze strony autorytetów naukowych. Przywołał przykład prof. J. Pajewskiego, który w przeszłości spełniał rolę prawdziwego nauczyciela i opiekuna, a którego chlubny przykład nie znajduje obecnie godnych naśladowców. Podejmując sprawę poszukiwania dokumentacji potwierdzających „niemieckość” przodków dzisiejszych kandydatów polskich do niemieckiej „ojczyzny”, stwierdził, że ocena tego zjawiska socjologicznego jest niezwykle trudna i wymaga dużej ostrożności w formułowaniu wniosków i poszukiwaniu przyczyn.

Następnie głos zabrał prof. W. Wrzesiński, który dziękując za zainteresowanie wykładem i zgłoszone w dyskusji opinie, wyraził przekonanie, że głosy te potwierdzają to, że perspektywy badań nad problematyką niemiecką nie są mniejsze niż były w przeszłości. Podkreślił, że referat nie mógł wyczerpać wszystkich aktualnych, związanych z tym problemów.

5. Przewodniczący zebrania poprosił o odczytanie protokołu Komisji Skrutacyjnej z wyników wyborów do Kuratorium IZ. Protokół w następującym brzmieniu został odczytany przez doc. dra Stefana Kowala. Komisja Skrutacyjna powołana dla przeprowadzenia wyboru Kuratorium IZ w dniu 25 maja 1990 r. w składzie: doc. dr Stefan Kowal — przewodniczący, członkowie — dr Jadwiga Kiwerska, dr Ilona Romiszewska stwierdziła, że w wyborach wzięło udział 70 członków Towarzystwa IZ, oddano 70 ważnych głosów. Poszczególni kandydaci otrzymali następującą liczbę głosów: prof. dr hab. Andrzej Brożek — 64, doc. dr Marek Czaplinski — 56, prof. dr hab. Bohdan Gruchman — 68, prof. dr hab. Karol Jońca — 64, dr Władysław Korcz — 49, prof. dr hab. Jerzy Kozeński — 36, dr Kazimierz Kozłowski — 47, dr Piotr Kraszewski — 57, prof. dr hab. Jerzy Krasuski — 48, prof. dr hab. Krzysztof Kwaśniewski — 53, prof. dr hab. Andrzej Kwilecki — 65, prof. dr hab. Czesław Madajczyk — 53, prof. dr hab. Janusz Pajewski — 64, mgr Lidia Paszkiewicz — 42, dr Krystyna Sikorska-Dzięgielewska — 56, prof. dr hab. Anna Szyfer — 59, prof. dr hab. Anna Wolff-Powęska — 49, doc. dr Tadeusz S. Wróblewski — 45, prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński — 63, prof. dr hab. Wacław Wilczyński — 66.

Komisja stwierdziła, że w skład Kuratorium weszły następujące osoby: prof. Bohdan Gruchman — 68 głosów, prof. Wacław Wilczyński — 66 głosów, prof. Andrzej Kwilecki — 65 głosów, prof. Karol Jońca — 64 głosy, prof. Janusz Pajewski — 64 głosy, prof. Wojciech Wrzesiński — 63 głosy, prof. Anna Szyfer — 59 głosów, dr Piotr Kraszewski — 57 głosów, dr Krystyna Sikorska-Dzięgielewska — 53 głosów, prof. Krzysztof Kwaśniewski — 53 głosy, prof. Czesław Madajczyk — 53 głosy, dr Władysław Korcz — 49 głosów, prof. Anna Wolff-Powęska

— 49 głosów, prof. Jerzy Krasuski — 48 głosów, dr Kazimierz Kozłowski — 47 głosów, doc. dr Tadeusz S. Wróblewski — 45 głosów.

Następnie przewodniczący zebrania prof. dr hab. M. Wojciechowski poprosił nowo wybrane Kuratorium o ukonstytuowanie się.

Kuratorium ukonstytuowało się w następującym składzie: prezes — prof. Wojciech Wrzesiński, wiceprezes — prof. Andrzej Kwilecki, sekretarz — doc. dr Tadeusz S. Wróblewski.

Przewodnictwo obrad objął, poproszony przez prof. M. Wojciechowskiego Prezes Kuratorium IZ prof. W. Wrzesiński, dziękując za wybór, podkreślił, że przed Kuratorium IZ stanęły poważne zadania, które muszą doprowadzić przede wszystkim do wyboru Dyrektora IZ.

Prezes Kuratorium podziękował ustępującemu Kuratorium, dyrektorowi, prof. Antoniemu Czubińskiemu, prof. Januszowi Pajewskiemu i prof. Marianowi Wojciechowskiemu za dotychczasową pracę.

6.7. Wobec niezgłoszenia wolnych wniosków, prof. W. Wrzesiński podziękował zebranych za przybycie i zamknął obrady Nadzwyczajnego Walnego Zebrania.

*Mirostawa Ramza-Stepniak
Aleksandra Sobańska*

TEKST WYSTĄPIENIA PROF. DRA WOJCIECHA WRZESIŃSKIEGO

O POTRZEBIE NOWEGO SPOJRZENIA NA POLSKI PROGRAM BADAŃ NIEMCOZNAWCZYCH

Tradycje polskich badań niemcoznawczych są poważne. Siegają daleko wstecz. Wiążą się z początkami polskiej humanistyki. Towarzyszyły i wyprzedzały wszelkie próby wyjaśnienia i przedstawienia fenomenu narodu niemieckiego, istoty stosunków między Polakami a Niemcami, konsekwencji sąsiedztwa, a przede wszystkim konfliktów, które określone sprzecznymi interesami i układem sił niejednokrotnie decydowały o stosunku nie tylko między obu narodami, ale i o wydarzeniach absorbujących cały kontynent europejski. Zainteresowania te początkowo oznaczały szczególną obecność problemów polsko-niemieckich w badaniach historycznych, aby stopniowo, już w drugiej połowie XIX w., coraz częściej kierować uwagę polskich uczonych na penetrację współczesności niemieckiej. Znajdowały w nich wyraz wszystkie osiągnięcia polskiej nauki, ale i również jej słabości organizacyjne, personalne, w największym chyba stopniu metodologiczne, a i również etyczne. Śledząc rozwój polskich badań niemcoznawczych, ich przeobrażenia, rozwój, ale i nierzadko regres, możemy odtworzyć najważniejsze zmiany jakie zachodziły i zachodzą po dziś dzień w polskiej humanistyce; przeobrażenia warsztatowe, ale i również uwarunkowania polityczne i ideologiczne.

Obserwacje te czynione nawet przy nieznaczącej znajomości badań uczonych niemieckich nad sprawami polskimi, potwierdzały, że stopień znajomości problema-